

УДК 378.147:504:371

Ольга Гуренкова,
м. Київ

КОМПОНЕНТНО-КРИТЕРІАЛЬНА СТРУКТУРА ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ВОДНОГО ТРАНСПОРТУ

Аналіз освітніх систем багатьох країн, одним із шляхів оновлення змісту освіти й навчальних технологій, узгодження їх із сучасними потребами, інтеграції до світового освітнього простору є орієнтація навчальних програм на компетентнісний підхід і створення ефективних механізмів його запровадження. На думку сучасних педагогів, саме набуття життєво важливих компетентностей може дати людині можливість орієнтуватись у сучасному суспільстві, інформаційному просторі, швидкоплинному розвитку ринку праці, подальшому здобутті освіти.

Кожне суспільство висуває до компетентності фахівців вимоги, що є адекватними цілям його розвитку, оскільки саме від них залежать перспективи прогресу в усіх сферах його духовного й матеріального розвитку. Отже, професійна підготовка майбутніх фахівців, у процесі якої відбувається формування екологічної компетентності, змінює свої пріоритети з технократичних на гуманістичні. Особливої актуальності екологічна компетентність набуває в процесі підготовки майбутніх фахівців водного транспорту, адже він є одним із найшкідливіших забруднювачів довкілля, саме в цій галузі відбувається найбільша частка техногенних катастроф.

Проблему екологічної освіти у вищих навчальних закладах різних рівнів акредитації досліджували багато вчених. Так, проблему формування екологічної культури молоді розглядали Н. Єфіменко, Н. Демешкант, Л. Лук'янова, Т. Нінова, Н. Олійник, О. Пруцакова, Н. Пустовіт, С. Совгіра, Л. Титаренко, Г. Тарасенко, О. Фастовець та ін.; особливості процесу екологічного виховання в учнівському та студентському середовищі вивчали В. Білик, Т. Вайда, В. Крисаченко, М. Кисельов, Г. Пустовіт, В. Танська, Г. Тарасенко, Г. Філіпчук, С. Шмалей та ін.; особливості організації екологічної освіти у зарубіжних країнах висвітлювали В. Ломакович, Г. Марченко, В. Червонецький, М. Швед та ін.

Екологічна освіта у вищих технічних навчальних закладах

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

водного транспорту розглядається нами як складова неперервної екологічної освіти, що здійснюється впродовж життя; охоплює процеси навчання, виховання й розвитку особистості, спрямовується на формування екологічної компетентності, високий рівень якої забезпечує екологічно обґрунтовані професійні рішення. Її зміст має ґрунтуватися на вимогах державних стандартів щодо підготовки фахівців з урахуванням сучасних соціально-економічних потреб та зарубіжного досвіду; теоретичних положеннях особистісно орієнтованого підходу до організації процесу підготовки майбутніх фахівців.

За таких умов формування екологічної компетентності майбутніх фахівців водного транспорту є цілісним процесом, що залежить від сукупності чинників, зокрема, врахування перспектив розвитку наукового знання, світового досвіду з метою використання його прогресивних ідей у системі вищої технічної освіти.

Найбільш вагомими характеристиками екологічної компетентності ми вважаємо: сформовані ціннісні орієнтації, світоглядні позиції, вмотивовану природовідповідну діяльність; здатність інтегрувати, переносити й використовувати набуті знання і досвід у конкретних ситуаціях; здатність і готовність приймати обґрунтовані рішення, обираючи найбільш оптимальний для даної ситуації варіант; уміння організовувати взаємодію з іншими людьми в межах екологічної діяльності; прагнення й здатність розвивати власний професійний, особистісний потенціал, набувати нові способи екологічної діяльності.

У нашому дослідженні формування екологічної компетентності відбувається в процесі:

- набуття студентами системи знань про навколишнє середовище (соціальне і природне у їх взаємозв'язку і взаємозалежності),
- практичного досвіду використання знань для розв'язання екологічних проблем на локальному й регіональному рівнях;
- прогнозування відповідної поведінки й діяльності у професійній сфері й побуті;
- спілкування з природою та бажанні брати особисту участь в її відновленні та збереженні.

Відтак, екологічна компетентність майбутніх фахівців водного транспорту представлена сукупністю трьох компонентів: аксіологічного (ціннісно-мотиваційного), когнітивного (знаннево-

змістового), діяльнісно-практичного (практико-технологічного).

Кожний з них має відповідні критеріальні ознаки.

Оскільки саме навчально-пізнавальна діяльність є самокерованою діяльністю учня щодо розв'язання особистісно-значимих і соціально-актуальних пізнавальних проблем, що супроводжується набуттям знань, необхідних для їх розв'язання та умінь щодо здобування, переопрацювання і використанню інформації, критерії є доказом взаємозв'язку компонентів навчально-пізнавальної діяльності і формування ключових компетенцій.

Критерій – з грецької – ознака, на основі якої здійснюється оцінювання, визначення або класифікація, мірило. Встановлення критеріїв екологічної компетентності відбувалося протягом тривалого періоду спостережень, а її діагностика здійснювалася на основі проектних методик, спеціальних тестів, опитувальників, само оцінювання. Кожний критерій має вияв на трьох рівнях. Для здійснення педагогічного діагностування студентів було сформульовано шкалу рівнів кожного критерію екологічної компетентності: репродуктивний (низький), реконструктивний (середній); творчий (високий). Охарактеризуємо більш детально кожний з компонентів.

Аксіологічний (ціннісно-мотиваційний) компонент. Зміст життєдіяльності особистості визначається її спрямованістю на осмислення, пізнання й актуалізацію загальнолюдських цінностей. Людина повсякчас знаходиться в ситуації морального, естетичного, світоглядного оцінювання подій і явищ дійсності, пошуку і прийняття рішень щодо їх реалізації.

Цінності виконують функцію стимулів й на думку психолога О. Асмолова створюють умови для реалізації активності особистості на нормативно-рольовому й особистісно-смісловому рівнях.

Ціннісно-мотиваційний компонент формує світоглядні уявлення особистості, для якої цінність природи, її краса, збереження набувають значення провідного особистісного сенсу власного існування. В основі цієї цінності лежить здатність до суб'єктивного ставлення до природи, любов до неї і до всього живого, естетичне сприйняття природи і переживання її як блага, даного людині для повноцінного існування, й тому вимагає збереження її для майбутніх поколінь. Ця цінність бере участь у формуванні моральної позиції особистості, відповідальності перед світом природи.

За результатами наукових пошуків А. Захлебного, процес сприйняття людиною цінностей, як особистісно значущих доцільно, розглядати як триетапний [2]. Використовуючи цей підхід, формування аксіологічної складової екологічної компетентності відбувається таким чином. На першому етапі формуються так звані знаннєві мотиви, що полягають у позитивному ставленні особистості до цінностей, у нашому випадку до ціннісного ставлення до природи. На початку це ставлення виявляється лише в судженнях студента, не спонукаючи його до активного опанування знань про взаємозв'язки природи й суспільства, вплив антропогенної діяльності на природу та можливі упереджу вальні дії щодо негативних наслідків цього впливу. На другому етапі відбувається процес перетворення знаннєвих мотивів у дієві. Характерним для цього етапу є прагнення майбутнього фахівця набути необхідних знань, умінь і навичок, щоб бути спроможним здійснювати професійну екологодоцільну діяльність. На третьому етапі дієві мотиви трансформуються у внутрішні. У результаті відбувається усвідомлення необхідності ціннісного ставлення до природи як особистісно значущих, що виявляється у стійкому переконанні щодо необхідності використовувати набуті екологічні знання у професійній і побутовій діяльності.

Критеріальними ознаками цього компоненту є наявність екологічних цінностей в ієрархії особистісних; переважання непрагматичних мотивів спілкування з природою, активно-позитивне ставлення до природи, визнання її універсальної цінності; усвідомлення особистої причетності до екологічних проблем, готовність брати участь у їх розв'язанні; спроможність відповідати за особистий вплив на природу у професійній і побутовій діяльності. а також емоційна спрямованість емоційної сфери.

Когнітивний компонент (знаннєво-змістовий). У філософському розумінні знання – це “перевірений практикою результат пізнання дійсності, правильне її відображення у мисленні людини; й на підставі яких можна побудувати судження й висновки, що є достатньо надійними, аби розглядатися як знання”.

Когнітивний компонент означає володіння екологічними знаннями, екологічним мисленням системного характеру, здатність оперувати екологічними взаємозв'язками і стосунками в пізнанні світу і свого “Я” в ньому. Особливість екологічного пізнання полягає в умінні передбачати наслідки своїх дій щодо природного світу, здатності до передбачення і прогнозування, що

забезпечується розвиненою уявою.

На думку В. Червонецького, використання екологічних знань на практиці дозволить набагато докладніше сформувані позитивне ставлення до соціальних проблем довкілля, наслідків діяльності людини у навколишньому середовищі, встановити її результативність, відповідність здоровому глузду, певним нормам і принципам моралі [5, с. 78-80]. Вчений вважає, що саме за таких умов уможливується створення відповідного психологічного стану, який позитивно вплине на прийняття рішень щодо навколишнього середовища і моральну відповідальність за наслідки їх утілення. Водночас процес прийняття рішень може відбуватися в умовах протиріччя між бажанням і необхідністю, проте співпадання їх у реальному житті радше є виключенням ніж правилом.

Критеріями оцінки когнітивного компоненту є знання загальних екологічних законів, закономірностей, типів взаємозв'язків у системі природа-суспільство; обізнаність з екологічними проблемами, що виникають у результаті професійної діяльності, усвідомлення власної причетності до екологічних проблем, а також уміння і здатність на основі набутих знань приймати природобезпечні рішення в професійній діяльності й побуті.

Діяльнісно-практичний (практико-технологічний) компонент. Формування екологічної компетентності не може відбуватися поза межами свідомої екологічної діяльності, яка, на думку А. Урсула, охоплює усі види і форми діяльності, що пов'язані з раціональним розв'язанням екологічної проблеми, екологізацією суспільного виробництва, всієї соціальної діяльності" [4, с. 139]. І це, як указує Л. Білик, природно, адже саме практична діяльність у галузі охорони довкілля дає можливість зрозуміти взаємодію елементів екологічної культури, якими, зокрема, є і екологічна освіченість, і екологічне виховання, тобто свідоме, відповідальне ставлення до природи [1, с. 81].

Будь-який вагомий результат діяльності впливає на становлення й розвиток особистості, а нагромадження нових досягнень, цінностей веде до підвищення загального рівня культури суспільства. Значення діяльнісного компонента у формуванні екологічної компетентності полягають у тому, що саме різні види діяльності виконують відповідні функції в екологічній освіті, доповнюючи й збагачуючи один одного.

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

Так, навчальна діяльність сприяє засвоєнню теорії взаємодії суспільства і природи, оволодінню вміннями оцінки стану природи і передбачення наслідків людської діяльності. Суспільно корисна трудова діяльність сприяє набуттю досвіду догляду за природними об'єктами, формує реальний внесок у вивчення й охорону місцевих екосистем, пропагує екологічні ідеї [3, с. 72-74].

Діяльнісно-практичний компонент означає уміння вести екологічну роботу, застосовувати екологічні знання на практиці і в повсякденному житті. Цей компонент лежить в основі досвіду екологічної діяльності, передбачає також наявність навичок і практичних умінь природоохоронної, природозберігаючої діяльності. В широкому сенсі йдеться про уміння людини порівнювати свої дії, діяльність і вчинки з функціонуванням природного довкілля, знаходити екологодоцільні способи життєдіяльності. Критеріальними ознаками діяльнісно-практичного компонента є уміння здійснювати екологічний моніторинг території, мінімізувати власний вплив на довкілля на побутовому рівні, поводитись екологічно правильно у професійній діяльності, обирати природобезпечний стиль діяльності у довкіллі.

Отже, розроблені критерії дозволяють оцінити наявність кожної компоненти і за отриманими оцінками зробити висновок щодо сформованості екологічної компетентності майбутнього фахівця водного транспорту, простежити їх зміни і розвиток на різних етапах процесу навчання і професійної діяльності.

Література

1. Білик Л. І. Теоретико-методологічні основи формування екологічної відповідальності студентів у системі виховної роботи вищого технічного навчального закладу: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня доктора пед. наук: спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Людмила Іванівна Білик. – Черкаси, 2005. – 51 с.
2. Захлебный А. Н. Экологическая компетенция как новый планируемый результат экологического образования / А. Н. Захлебный, Е. Н. Дзятковская // Стандарты и мониторинг в образовании. - 2008. - №7. - С. 11-15.
3. Отношение школьников к природе / под ред. И. Д. Зверева, И. Т. Суравегиной. – М.: Педагогика, 1988. – 127 с.
4. Урсул А. Д. Перспективы экоразвития / А. Д. Урсул. – М.: Наука, 1990. – 270 с.
5. Червонецкий В. В. Екологічна освіта учнів країн Східної та Центральної Європи / В. В. Червонецкий. – Донецьк: Юго-Восток, 1998.

Ольга Гуренкова

Компонентно-критериальная структура экологической компетентности будущих специалистов водного транспорта

Аннотация. Экологическое образование в высших учебных заведениях водного транспорта рассматривается как составляющая непрерывного экологического образования, осуществляемое на протяжении всей жизни, охватывает процессы обучения, воспитания и развития личности и направлена на формирование экологической компетентности, компоненты и критериальные признаки которой автор обосновывает в статье.

Ключевые слова: экологическое образование, экологическая компетентность критериальные признаки, водный транспорт.

Olga Gurenkova

Componential and criterial structure ecological competence of future professionals of Water Transport

Summary. Environmental education in higher educational establishments of water transport is seen as part of continuing environmental education, lifelong learning, education processes covers and personal development and aims at forming environmental competence, components, and the criteria which the author lases signs in the article.

Keywords: environmental education, environmental competence criteria signs, water transport.

УДК 377.091.313:004.77

Майя Кадемія,
м. Вінниця

**ЗДІЙСНЕННЯ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ
У ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДАХ**

Сучасний світ, що швидко змінюється, викликає відповідні зміни в освіті, вимагаючи від неї мобільності, вміння відповідати запитам суспільства, ринку праці. У зв'язку з цим виникає потреба в перегляді традиційних орієнтирів і цілей навчання. Головним завданням нині є підготовка фахівців, адаптованих до умов інформаційного суспільства, особливо на рівні одержання першого